

БЛОУС Д. А.

студент 1-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету,
м. Житомир

ГЕНЕЗИС ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ ВЛАДИ

Важливою ознакою будь-якої держави є державний апарат – система органів державної влади (державних органів), через діяльність яких здійснюється державна влада (у формі представницької демократії), реалізуються функції держави та забезпечується захист її інтересів. Практично завжди держава сприймалася як, складне утворення, сукупність або система певних елементів. І хоча про державні органи почали писати лише за нових історичних часів, уже перші визначення держави, по суті, містили передбачення щодо існування відповідних складових державної організації. Ще з античних часів держава розглядалась як людський організм (Платон). Органістичні погляди на державу були поширені у середньовіччі. Надалі вони знайшли відображення в цілісній теорії, відомої як органічна.

Ця теорія поступово відійшла від антропогенних оцінок держави і вже в XVII ст. знаходилась на позиціях її характеристики як політичного організму. Органістичні погляди в тому ж XVII ст. формулювались і окремими представниками природно-правового вчення про державу (Гоббс). Характеристика держави як політичного організму послугувала у подальшому доктринальному визначенню понять державного механізму і державного органу, генетично пов'язаних з розвитком теорії і практики конституціоналізму. Вже в перших основних законах були встановлені основи функціонування державного

механізму та його найважливіших складових, хоча згадувані поняття в них не були сформульовані і відповідні терміни не використовувалися.

Поняття державного органу набуло вжитку в XIX ст., коли на ґрунті поширення ідей народного суверенітету і розподілу влад склалася уява про державу як засіб здійснення влади, що належить народові. Цей засіб (механізм) розглядався як такий, що об'єктивно має складну організацію, елементами якої є державні органи. Ще Ш. Монтеск'є, спростовуючи практику функціональної неподільності державної влади за часів феодального абсолютизму, розглядав класифікацію державних органів за смислом пропонованої ним концепції розподілу влад. Однак, головним у його концепції було розмежування трьох влад як політично зумовлених і відносно самостійних явищ, а не окреслення головних функцій у межах єдиної державної влади з виокремленням органів, призначених для їх здійснення. Саме в цей час пропонуються більш-менш узагальнені тези щодо державних органів та їх різноманітні класифікації.

Особливість його поділу на «три влади» полягає у тому, що кожна з них оголошувалася самостійною і незалежною. Тим самим виключалася узурпація влади будь-якою особою або окремим органом держави. Вже в підході до принципу поділу влади Монтеск'є містилися засади стримування їх одна одною, що згодом в США при створенні Конституції 1787 р. було названо системою «стримувань і противаг».

У вітчизняній історії ще задовго до Ш. - Л. Монтеск'є мали місце спроби («Пакти і Конституції» Пилипа Орлика, 1710 р.) створити конституційний проект незалежної України з урахуванням принципу поділу влади, їх єдності і взаємодії: законодавча влада – Генеральна Рада, що обирається; виконавча влада – гетьман, генеральна старшина та обрані представники від кожного полку; судова влада. «Пакти і Конституції» П. Орлика, написані під впливом західноєвропейського парламентаризму, заклали засадні принципи республіканської форми державного правління [2, с.84].

Сформульоване Монтеск'є вчення про розподіл влад заклало підвалини конституційного принципу, котрий був визнаний у державно-правовій теорії і практиці ряду країн вже наприкінці XVIII ст. Найбільшою мірою це вчення було сприйнято творцями конституції США 1787 р., чинної й до сьогодні. Ідеї розподілу влад були покладені в основу її тексту і відповідної організації державного механізму, хоча в самому конституційному тексті словосполучення «розподіл влад» не використовувалось. Юридична форма закріплення ідей розподілу влад тут має вигляд функціонального визначення кожного з вищих органів держави (конгресу, президента, верховного суду) як органів, котрі здійснюють відповідно законодавчу, виконавчу і судову владу.

Першоджерелом вітчизняних теоретичних конструкцій щодо державних органів треба вважати погляди німецьких вчених XIX ст., найбільш відомий з яких Г. Еллікен, який запропонував цілісну теорію державних органів. Він сформулював своєрідний постулат, за яким «необхідність державних органів випливає із самої суті держави як єдиного організованого союзу». Тим самим непрямим засвідчувалося формальне поняття державного органу – структурний елемент «єдиного організованого союзу». При цьому вчений зазначав, що «державна і органи утворюють єдине ціле» [1, с.56]. На його думку, держава може існувати лише опосередковано через існування своїх органів. Проте органи виражають не свою волю, а волю держави. Тому вони практично не є самодостатніми суб'єктами права. Цей вчений насамперед визначав безпосередні органи – вищі органи держави, статус яких встановлений конституцією. Такі органи могли бути як одноособовими (монарх), так і колегіальними. Серед безпосередніх він виділяв креативні органи, або ті, що призначають. Ці органи, діючи на основі встановленої конституцією компетенції, уповноважені формувати склад інших, включно безпосередніх органів. Відмінності вбачалися Г. Еллікену між первинними і вторинними органами: вторинний орган є органом відносно первинного і представляє його. Пропонувались також класифікації органів на самостійні і несамостійні, на нормальні і надзвичайні та інші.

Теоретичні здобутки німецької школи в царині проблематики державних органів були сприйняті так званими дореволюційними вченими, які виходили із своєрідної інтегральності понять держави і органу, з тотожності їх загального смислу. Зокрема, О. Жилін зазначав, що державний орган – це, по суті, «технічний термін для позначення певних відносин у державному союзі, утворюваних існуючим у цьому союзі правопорядком» [2, с.86]. На його думку, державні органи покликані діяти від імені держави, виражаючи її волю.

Ф. Кокошкін застерігав, що «органом держави можна назвати лише той, який вчиняє певні юридичні акти, які вважаються проявом волі держави у праві, або, щонайменше, беруть участь у вчиненні таких актів» [3, с.91].

За радянських часів проблематика визначення поняття державних органів була сферою багатьох дослідників. Перебуваючи на позиціях «класового аналізу» держави і, водночас, запозичивши певні здобутки старої доктрини стосовно поняття і сутності державних органів, вони сформулювали низку теоретичних положень, зокрема констатували, що не кожний державний інститут є державним органом.

За тодішньою політико-правовою теорією державний механізм розглядався як система різних органів держави – насамперед органів державної влади, а також органів державного управління, судових органів і органів прокуратури [4, с.14].

Проте, внаслідок суспільно-політичного розвитку наведена характеристика державного механізму була коригована, і всі державні органи поступово почали визнаватись органами державної влади [3, с.93].

Так термін «орган державної влади» в радянському законодавстві набуває принципово нового значення. Конституція УРСР 1987 р., так як і Конституція СРСР 1977 р., використовувала даний термін лише для позначення представницьких органів – Рад народних депутатів, які згідно з радянською моделлю організації влади склали єдину систему органів державної влади (ст. 78). Уряд іменувався вищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади (ст. 115), а як родові використовувалися терміни «державний орган» (ст. 2) та «орган Радянської держави» (ст. 4), для позначення ж виконавчих і розпорядчих органів – «орган державного управління».

А у чинному законодавстві України вживаються два терміни. На думку Б. Габричідзе, і перший, і другий терміни охоплюють структурно-організаційні форми реалізації державної влади.

У структурно-організаційному плані орган державної влади інших державних інституцій та недержавних організацій – органів місцевого самоврядування, громадських організацій, господарських товариств тощо.

За змістом повноважень державний орган має право видавати акти (владні приписи), які створюють юридичні наслідки зовні самого органу і є обов'язковими для інших суб'єктів права. Реалізація цих актів у необхідних випадках забезпечується державним примусом. При цьому природу державного органу не може змінити обсяг, більший або менший за його повноваження. Поширення є підхід, за яким повноваження органу становлять його компетенцію. Водночас компетенцію державного органу нерідко визначають як сукупність не тільки повноважень, а й предметів відання, що є сферами суспільних відносин, у яких відповідний орган є компетентним. Компетенція державного органу об'єктивно походить від самої держави. Вона обов'язково фіксується у правових формах, а за її змістом визначається статус органа.

Таким чином, з урахуванням вищезазначеного орган державної влади можна визначити як організаційно відокремлену і відносно автономну складову частину єдиного державного апарату України, що становить собою колектив державних службовців, – заснований у встановленому законом порядку для виконання завдань та функцій держави, наділений з цією метою відповідними державно-владними повноваженнями, які реалізуються у визначених законом правових та організаційних формах.

Список використаних джерел

1. Еллинек Г. Общее учение о государстве: учебник / Еллинек Г. – С. – Пб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 752 с.
2. Жилин А.А. Учебник государственного права: пособие к лекциям / А.А.Жилин. – С. – Пб.: Вольфа, 2004. – 429 с.
3. Кокошкин Ф. Лекции по общему государственному праву: учебник / Ф.Кокошкин. – М.: Бр. Башмаковых, 2004. – 312 с.
4. Алексеев С.С. Теория государства и права: учебник / Алексеев С.С., Архипов З. И. – М.: Юридическая литература, 2005. – 496 с.